

Meditacions metafísiques

René Descartes (1596-1650)

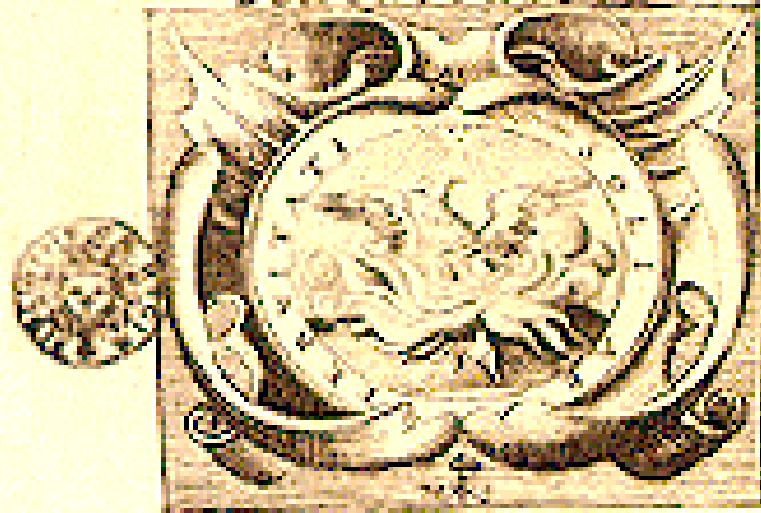
Autor: Joan Ordi

2008

*Meditationes de
Prima Philosophia*

1641

RENATI
DESCARTES,
MEDITATIONES
DE PRIMA
PHILOSOPHIA.
IN QVA DEI EXISTENTIA
ET ANIMAE IMMORTALITAS
DEMONSTRATUR.

PARISIIS,
Apud MICHAELM SOLV, vid. Isaacum, sub
signo Phœnicis.

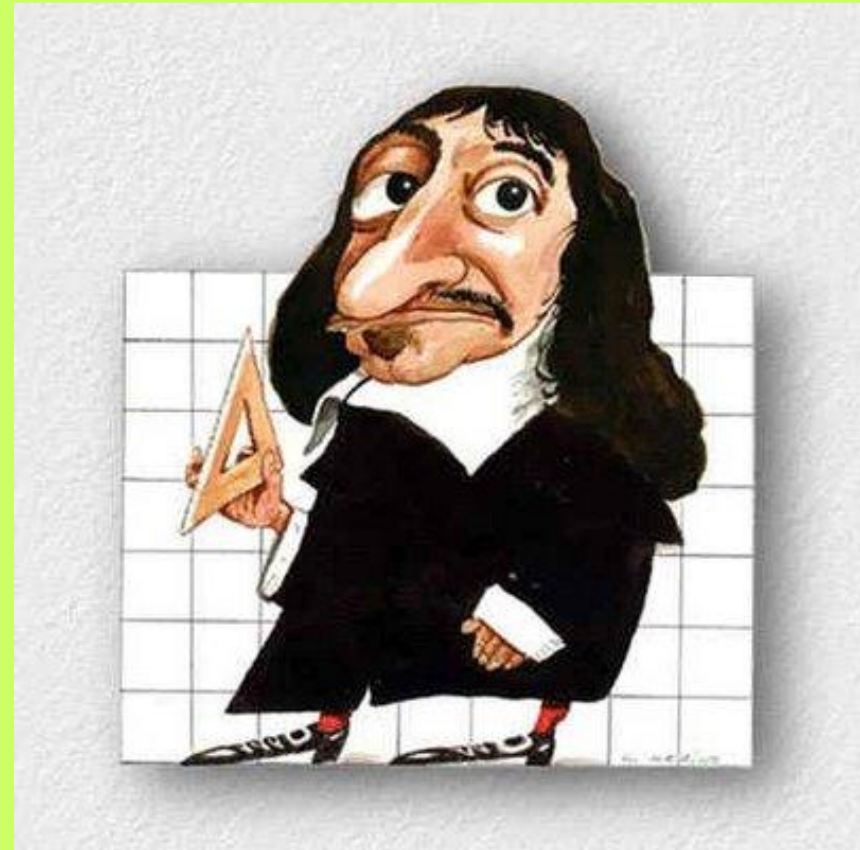
M. DC. XLI.

Cum Privilegio, & Approbatione Doctorum.

Nota prèvia:

Les diapositives de la 4 a la 11
contenen una sinopsi de les
Meditacions metafísiques
de Descartes
que ha estat escanejada
amb captador de pantalla
del següent recurs web:

[http://www.xtec.cat/~mramon/descartes/
DESCARTES_Meditacions.swf](http://www.xtec.cat/~mramon/descartes/DESCARTES_Meditacions.swf)

DESCARTES

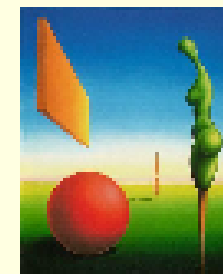
Meditacions metafísiques

Manel Ramon <http://phobos.xtec.cat/mramon/admin>

Meditació primera

De les coses que hom pot posar en dubte

I

■ El dubte metòdic

Dubte → Acció El dubte és filosofia i la filosofia es fa en el llenguatge

Orígens →

- 1.- En la infantesa → acceptem l'opinió com a saber
- 2.- Falses creences com a veritables
- 3.- Decisió de fonamentar el sistema del saber

Condicions de possibilitat:

- 1.- Separació de la teoria i la pràctica
- 2.- Distinció entre voluntat i enteniment, la llibertat
- 3.- La finitud humana i la possibilitat de purificació de l'error
- 4.- La contingència de les veritats eternes
omnipotència de l'atribut diví

Arguments del dubte

- Dubte sobre el sensible
- L'argument de la folia
- L'argument del somni
- L'argument del Déu enganyador
- Cal tractar separadament l'artifici del 'geni maligne' amb el qual culmina la seqüència del dubte

Meditació segona

De la natura de l'esperit humà i que és més fàcil que conèixer el cos

■ El cogito

Progressió deductiva

El **cogito**, primera veritat

Distinció

Ment - Cos

Facultats de la ment:

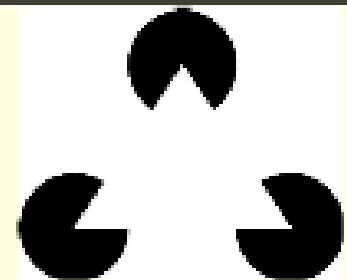
Pensar,
Voler,
Imaginar,
Sentir.

El problema de l'aparença exterior:
anàlisi del tros de cera.
preeminència de l'enteniment
en la captació del cos

Meditació tercera

De Déu, que existeix

I

■ Déu

Déu
demostració

Des dels efectes de l'acció divina
PRINCIPI CAUSALITAT

Examen dels continguts mentals II:
les Idees i llur existència objectiva

Venir de fora → adventícies
Fetes per la mateixa ment → factícies
Innates

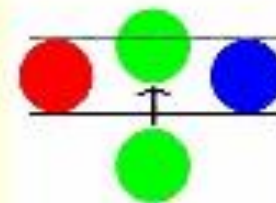
Examen dels continguts de la Ment: **distinció entre actes mentals**

de les simples a les complexes
IDEES / VOLICIONS / JUDICIS

Establiment **criteri d'evidència**

Meditació quarta

Del veritable i el fals

■ La natura de l'error

L'existència de l'error demostra la finitud del nostre enteniment

El problema de la **llibertat**

llibertat versus possibilitat perfecta comprensió

Meditació cinquena

De l'essència de les coses materials; i de bell nou de Déu, que existeix

■ Les entitats materials i Déu

PRINCIPI CAUSALITAT

PRINCIPI ONTOLÒGIC → perfecció

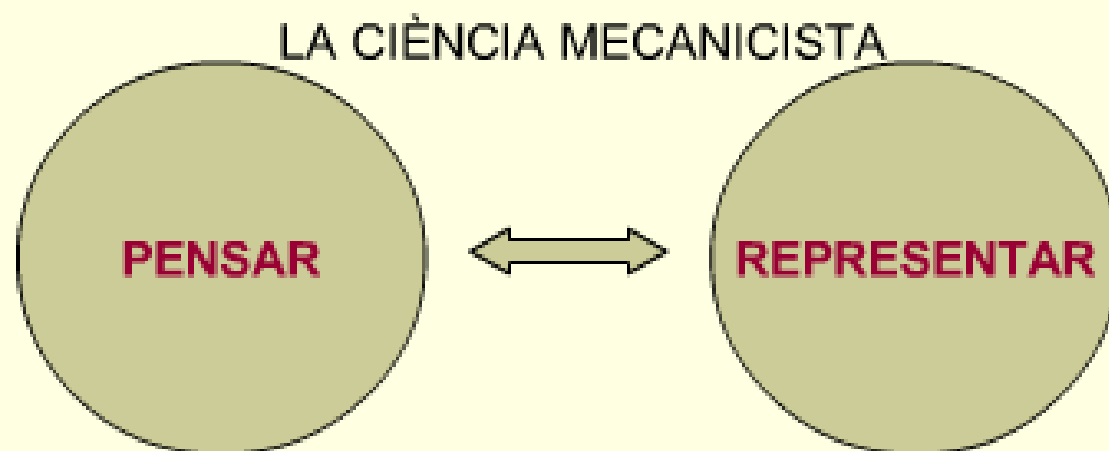
GARANTIA DIVINA COM A VERITABLE FONAMENT DEL CONEIXEMENT, DE LA CIÈNCIA

Meditació sisena

De l'existència de les coses materials i de la distinció real entre l'ànima i el cos de l'home

■ La deducció de l'exterioritat

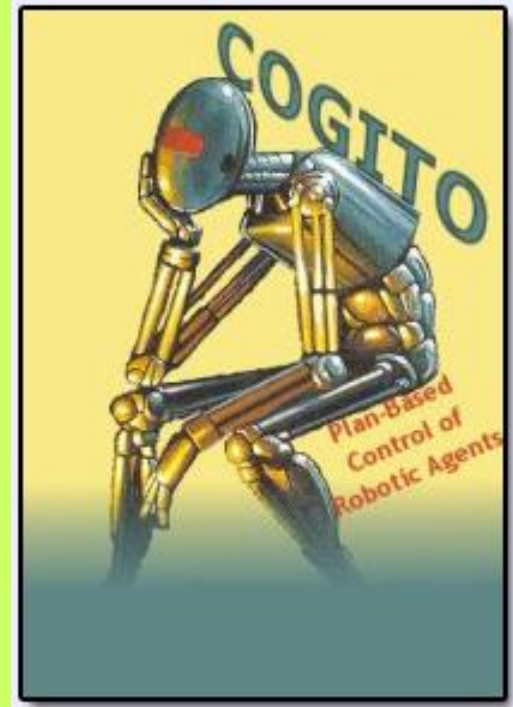
LA RECERCA DE LA VERITAT ESTÀ GUIADA PER LA **CONFIANÇA** EN LA POSSIBILITAT DEL **CONEIXEMENT**.

CAL ADMETRE QUE LA VIDA DE L'HOME ÉS SUBJECTA A **EQUIVOCAR-NOS** FORÇA SOVINT EN LES **COSES PARTICULARS**, I EN FI, CAL RECONÈIXER LA FRAGILITAT I LA FEBLESA DE LA NOSTRA NATURA.

2a nota prèvia:

A partir d'aquesta diapositiva,
oferim una síntesi nostra
de les tesis més importants
de les *Meditacions metafísiques*,
elaborada sobre la versió al català
de Robert Veciana i Tormo
(Barcelona: Edicions de 1984, 2005, 2a edició).

Les imatges, en canvi, han estat capturades d'Internet.

1a meditació

De les coses que hom pot posar en dubte

- Cal posar un fonament de les ciències que sigui segur, ferm i constant. Descartes vol desfer-se de totes les falses opinions admeses fins aleshores com a veritables.
- El procediment o mètode consisteix a sotmetre a la prova de foc del dubte tota opinió, per trobar el camí recte cap a la veritat.
- De què es pot dubtar? 1) Dels sentits: alguna vegada ens han enganyat. 2) De la suposada salut mental: no hem d'obrar com els folls. 3) De la di-

- ferència entre vetlla i somni: no sembla que es puguin distingir amb netedat. 4) De la Física, l'Astronomia, la Medicina i les altres ciències: procedeixen per composició de nocions simples, i per això són força dubtoses i incertes. Quines ciències no són dubtoses? L'Aritmètica i la Geometria, car tracten de coses simples i generals, i no es refereixen a coses existents en la natura. 5) De Déu: com que és omnipotent, pot ser que m'enganyi contínuament o que permeti que m'equivoqui de vegades. I 6) d'un geni maligne: tot el que percebo podria no ser res més que les seves il·lusions i enganys.

T H E
MATRIX

Conclusió de la 1a meditació

- “De totes les opinions que havia admès antigament com a veritables, no n’hi ha una de la qual jo no pugui ara dubtar, no per alguna manca de consideració o lleugeresa, sinó per raons molt fortes i seriosament considerades: de manera que és necessari que aturi i suspengui, d’ara endavant, el meu judici” (104)
- El llibre és un intent de reconstrucció del que podem saber amb certesa.

ELS SENTITS

2a meditació

De la natura de l'esperit humà i que és més fàcil de conèixer que el cos

- Cal, doncs, fer cas del més petit dubte que puguem tenir i trobar una certesa – la primera – que sigui indubtable. “Què és el que podrà ésser considerat veritable?” (108)
- Això: quan dubto, és cert que dubto; si m'enganyen els sentits, les idees, Déu o un geni maligne, no hi ha dubte que jo sóc, altrament no podria ser enganyat.

- La 1a certesa, doncs, és: “Jo sóc, jo existeixo.” És una certesa necessàriament veritable, més certa i més evident que qualsevol altra cosa.
- Però, jo, que sóc, què soc? Respondre amb la vella opinió que sóc una ànima, comporta dificultats: com es pot definir l'ànima? Una cosa rara i subtil, com un vent, una flama o un aire molt subtil? Tot això és massa corporal.
- Jo no sóc res de corporal, sinó una cosa que pensa: “el pensament és un atribut que em pertany. Només ell no pot ésser separat de mi. No sóc, doncs, parlant amb precisió, res més que una cosa que pensa, és a dir, un esperit, un enteniment o una raó.” (111)

- “Una cosa que pensa. Què és una cosa que pensa? És a dir, una cosa que dubta, que concep, que afirma, que nega, que vol, que no vol, que també imagina, i que sent.” (112)
- Obtinc aquesta veritat (primera) indubtable a partir de la claredat i diferència que hi ha entre cosa *corporal* i cosa *no corporal*.
- Què són els cossos que veiem i toquem? Cal separar-ne els atributs o qualitats primàries de les secundàries. El símil del tros de cera: gust, olor, color, figura i grandària poden canviar; la cera, en canvi, roman. Els sentits només coneixen les qualitats secundàries; l'enteniment, les primàries.

- Vista amb la claredat i distinció de l'enteniment, la cera no és res més que una cosa extensa, flexible i mudable. Distingim la cera de les seves formes exteriors.
- Les coses corporals (la matèria) no són res més que extensió, figura i quantitat.
- El jo, en canvi, no és una substància material, sinó *esperit*, cosa que pensa. “No em conec a mi mateix, no solament amb força més veritat i certesa, sinó també amb més distinció i netedat?” (117)
- Que jo sóc i que jo sóc esperit, cosa que pensa, és la primera certesa indubtable que podem trobar.

Conclusió de la 2a meditació

- És més fàcil conèixer el propi jo que les coses corporals del món.
- La raó és que el jo no és una cosa extensa, sinó una cosa que pensa. I així és fàcil separar del jo tot el que no sigui pensament.
- S'entén per *pensament* qualsevol activitat de la consciència.
- En canvi, requereix més esforç conèixer què pertany i què no pertany veritablement a les coses corporals, a la matèria, al món.

3a meditació

De Déu, que existeix

- Enteniment, voluntat, imaginació i capacitat de sentir són les facultats del jo o *modes de pensar, formes de pensar* que es troben en el jo.
- El descobriment de la 1a certesa/veritat ofereix el criteri per a ésser cert d'alguna cosa: una percepció *clara i distinta*: “ja puc establir com a regla general que totes les coses que concebem força clarament i amb força distinció, són totes veritables.” (120)

- En què es fonamenta, però, el criteri de la claredat i la distinció de l'enteniment? En l'existència de Déu, en tant que és perfecte, bondat infinita i omnipotent, i, per tant, no ens enganya i ens ha creat amb una natura capaç de conèixer la veritat de les coses a través de la claredat i la distinció de les idees del nostre esperit.
- Sense el coneixement que Déu existeix i que Déu no és enganyador, no podríem mai ésser certs d'alguna cosa. Déu és la garantia del coneixement, de la certesa i de la veritat.

SEÑOR...
DESCUBRIERON
EL CÓDIGO DEL
GENOMA
HUMANO

!! MALDITOS
HACKERS !!
VOY A TENER
QUE CAMBIAR LA
CONTRASEÑA

- Per demostrar-ho, Descartes analitza els tipus d'idees que apareixen en el nostre enteniment i en troba tres segons l'origen: “d'aquestes idees, les unes semblen ésser nascudes amb mi, les altres ésser alienes i venir de fora, i les altres ésser fetes i inventades per mi mateix.” (123) Per tant: *innates, adventícies i factícies*.
- La natura ens inclina a creure que les adventícies són semblants als objectes o coses del món. Però aquesta conseqüència, la raó no la troba pas necessària, ja que els sentits ens han enganyat no poques vegades.

- Ara bé, les idees que representen substàncies tenen més realitat objectiva, més graus de l'ésser o de perfecció, que els simples modes o accidents de les coses.
- I una idea així “ha de tenir sens dubte això d’alguna cosa, en la qual es troba si més no tanta realitat formal com realitat objectiva conté aquesta idea.” (127)
- Les idees adventícies són com quadres o imatges que es refereixen a la realitat o perfecció de les coses.

- De les coses del món, l'esperit concep amb claredat i distinció només la grandària, la figura, la situació, el moviment o el canvi, la substància, la duració i el nombre. Les altres qualitats (les secundàries) es troben en nosaltres amb obscuritat i confusió, no tenen un grau d'ésser o perfecció tan elevat.
- Ara bé, la idea del jo no prové del món, perquè el jo és una cosa que pensa, i les coses del món són matèria o extensió que no pensa. La substància que pensa i les substàncies materials són completament diferents.

A VER TROPA, ¿TENEMOS TODOS **LAS IDEAS CLARAS?**

NO AL ESTATUTO
CATALÁN.

HA SIDO LA
ETA

CLARES? EL
QUE TENEN
SÓN MOLT
MALES IDEES!

- La substància *jo* i la substància *cosa corporal* són també completament diferents de la substància *Déu*.
- “Pel nom de Déu entenc una substància infinita, eterna, immutable, independent, omniscient, omnipotent, i per la qual jo mateix i totes les altres coses que són (si és veritat que n’hi ha que existeixen) han estat creades i produïdes.” (132)
- La idea de Déu prova la seva existència: “no tindria tanmateix la idea d’una substància infinita, ja que jo sóc un ésser finit, si no hagués estat posada en mi per alguna substància que fos veritablement infinita.” (ib.)
- La idea de Déu és, doncs, una idea *innata*. I, en l’ordre del coneixement, la noció d’infinit o de Déu és primera i anterior a la noció del jo, que és finit.

- Déu és la realitat més veritable perquè la seva idea en nosaltres (la idea d'infinít) té més realitat objectiva que cap altra idea: és la idea més clara i més distinta que podem tenir, de manera que no podem afegir res a la sobirana perfecció que Déu posseeix. I això encara que no compreguem l'infinít.
- Déu, que és omnipotent, ha creat el món i ha creat el jo de cadascú, i a més conserva en el seu ésser el que ha creat (creació contínua). La raó n'és que “cal que hi hagi si més no tanta realitat en la causa com en l'efecte.” (137)

- Per tant, la 3a meditació demostra l'existència de Déu, de l'Ésser màximanet perfecte, com a garant del coneixement, amb dos arguments a posteriori: 1) perquè jo existeixo, i 2) perquè jo existeixo tenint en mi la idea de Déu.
- “Cal concloure necessàriament que, només del fet que existeixo i que la idea d'un ésser sobiranament perfecte (és a dir, de Déu) és en mi, l'existència de Déu és demostrada molt evidentment.” (139)
- La idea de mi és innata a mi, com també la de Déu. Totes dues les ha posades Déu en mi: són la marca de llur artífex.

Conclusions de la 3a meditació

- Déu existeix, i així garanteix la veritat del coneixement humà quan copsa les idees de manera clara i distinta.
- Déu no és enganyador, ja que posseeix totes les perfeccions imaginables i enganyar és una mancança o imperfecció.
- Així podem fiar-nos del nostre coneixement, ja que hem estat creats, d'alguna manera, a imatge i semblança de Déu.
- Del jo (2a meditació) hem passat a Déu (3a meditació), però és Déu qui garanteix la idea del jo: l'ordre del descobriment descansa en l'ordre de la realitat (ordre ontològic).

Per a Descartes, de l'existència de Déu depèn la comprensió de les coses més elementals de la vida.

4a meditació

Del veritable i del fals

- Què podem, doncs, conèixer amb certesa? Com separar el veritable dels fals? “Hi ha molt poques coses que hom conegui amb certesa de les coses corporals, que n’hi ha moltes més que ens són conegudes respecte de l’esperit humà, i encara moltes més del mateix Déu” (143).
- Com que en Déu no es pot trobar ni feblesa ni malícia, quan utilitzem el nostre poder de jutjar, que hem rebut de Déu, no ens podem enganyar.
- Però l’experiència mostra que cometem molts errors. Per què passa això?

- Com que som un ésser entremig entre Déu i el no-res, la nostra natura és feble i limitada, car està exposada a moltes mancances: “m’equivoco perquè la potència que Déu m’ha donat per a discernir el veritable del fals no és en mi infinita.” (145)
- Per això no podem comprendre per què Déu fa el que fa. I, com que el poder de Déu és infinit, és lògic pensar que Déu ha produït moltes altres coses a part de mi i de la idea d’Ell que ha deixat en mi.
- Què és l’error? “No és una pura negació, és a dir, no és pas el simple defecte o mancança d’alguna perfecció que no m’és donada, sinó més aviat una privació d’algun coneixement que sembla que hauria de posseir.” (ib.)

- Per tant, els errors es produeixen en mi pel concurs de dues causes: 1) el meu enteniment finit, i 2) la meua voluntat infinita. En l'enteniment en si, no hi ha mai cap error, tot i que és finit i limitat. Però la voluntat no està tancada per cap límit: és la cosa més gran i més perfecta que hi ha en mi. I és més extensa que l'enteniment. Per aquesta voluntat duc en mi la imatge i semblança de Déu, ja que no la constreny cap força exterior.
- L'error procedeix, doncs, d'un mal ús del lliure albir, d'una mala aplicació de la voluntat a l'enteniment: “essent la voluntat molt més ampla i extensa que l'enteniment, no la continc en els mateixos límits, sinó que l'estenc també a les coses que no entenc” (149).
- Així triem el mal pel bé, o el fals pel cert. L'error es troba en el judici de la voluntat.

Conclusió de la 4a meditació

- Volíem saber quin és l'origen dels nostres errors, per tal d'evitar-los. I ara sabem que és la temeritat de la voluntat: “dono temeràriament el meu judici sobre les coses que no concebo sinó amb obscuritat i confusió.” (152) Aquesta és la causa de les falsedats i dels errors.
- O sigui: oblidem “la resolució de no jutjar mai de cap cosa sense concebre-la tan clarament i distintament que no la pugués oblidar mai.” (ib.)
- Si no l'oblidéssim, podríem adquirir l'hàbit de no errar gens, ajustant la voluntat a l'enteniment.

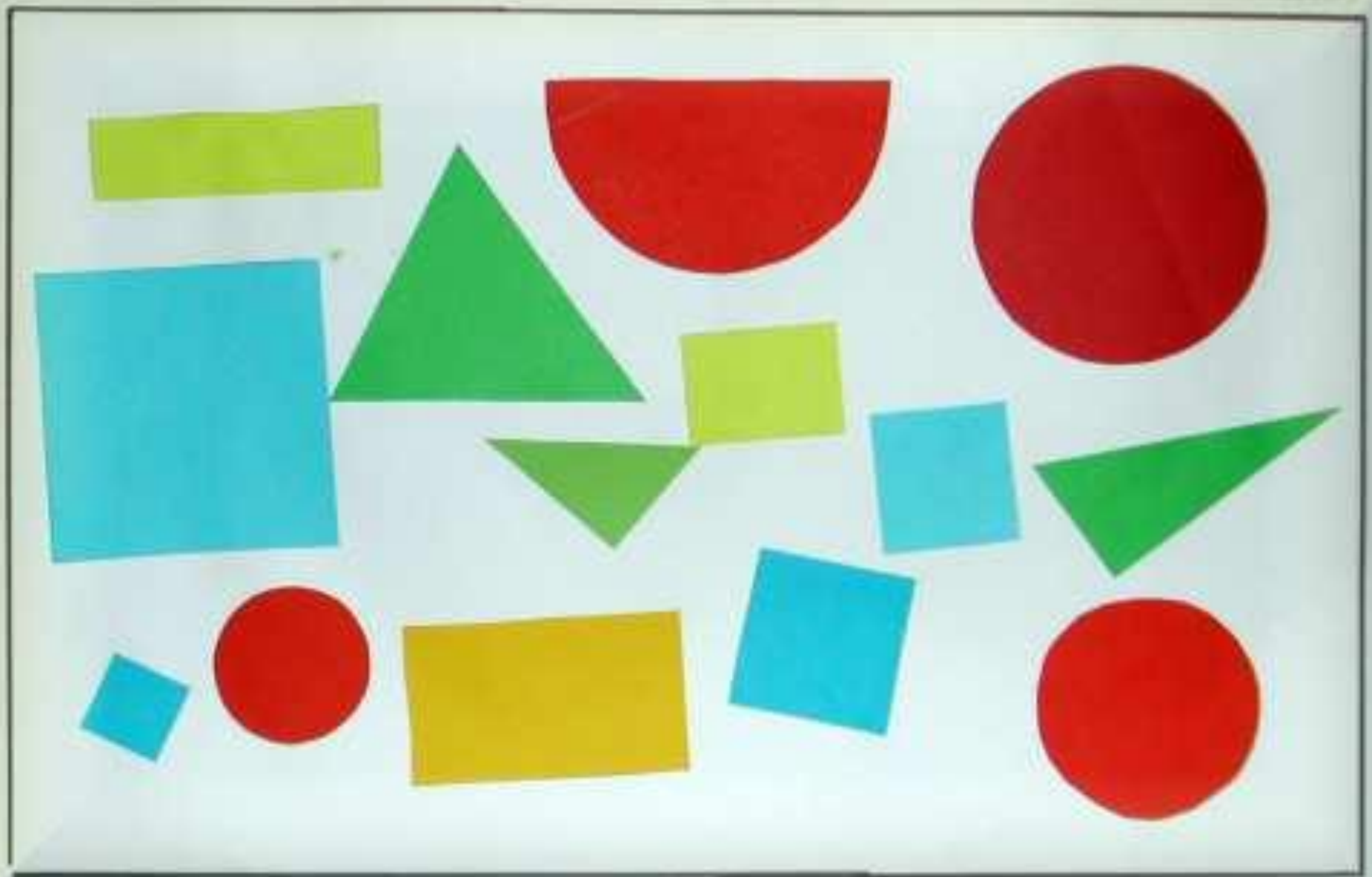

5a meditació

*De l'essència de les coses materials; i de
bell nou de Déu, que existeix*

- És més fàcil, doncs, equivocar-se en el coneixement de les coses materials. Què podem saber amb certesa del món? Existeixen coses fora de mi, com estic inclinat a creure?
- El que conec de les coses de manera clara i distinta és: la quantitat o longitud, llargada i profunditat; la grandària, les figures, les situacions, els moviments i la duració.
- De manera molt més obscura i confusa, tenim una infinitat d'altres idees de les coses, que es refereixen a qualitats secundàries, no geomètriques ni matemàtiques.

- Per tant, les idees de la geometria i de l'aritmètica són ben clares i distintes, prescindint que hi hagi en el món coses com les geomètriques; ex.: la idea de *triangle*. “I ja he demostrat amplament abans que totes les coses que conec clarament i distintament són veritables.” (157)
- De la mateixa manera es prova l'existència de Déu: “Ara bé, si només del fet que puc treure del meu pensament la idea d'alguna cosa, se'n segueix que tot el que reconec que pertany clarament i distintament a aquesta cosa li pertany efectivament, no puc treure d'això un argument que és una prova demostrativa de l'existència de Déu?” (ib.)

Per a Descartes, la Geometria és font de coneixement segur.

- Déu es prova a partir de la idea d'un ésser sobiranament perfecte que tenim en nosaltres com a idea innata. És una idea tan certa com les veritats matemàtiques o com les relacions lògiques entre conceptes: “no hi ha menys repugnància de concebre un Déu (és a dir, un ésser sobiranament perfecte) al qual manca l'existència (és a dir, al qual manca alguna perfecció), que de concebre una muntanya que no tingui vall.” (158)
- O sigui: “només del fet que no puc concebre Déu sense existència se'n segueix que l'existència és inseparable d'ell, i per tant que existeix veritablement” (159).

- A l'ésser sobiranament perfecte, no li pot mancar cap perfecció; *ergo* existeix veritablement. A Déu, l'existència li pertany amb necessitat; a nosaltres i a les coses, amb contingència.
- Les idees veritables són nascudes en el nostre esperit: innates, congènites, no procedeixen dels sentits, ni són inventades o fingides per nosaltres. Entre elles, la primera i principal en l'ordre de l'ésser és la de Déu, tot i que en l'ordre del conèixer la primera és la del jo.
- Demostrar que Déu existeix porta a explicar per què podem estar segurs del nostre coneixement de les coses d'aquest món.

- Déu és la garantia de la veritat: “m’adono que la certesa de totes les altres coses en depèn tan absolutament, que sense aquest coneixement és impossible de poder mai saber perfectament res.” (162)
- Si ignorés que hi ha un Déu, “no tindria mai una ciència veritable i certa de cap cosa qualsevol, sinó solament opinions vagues i inconstants.” (ib.)
- I així Descartes ha arribat a trobar el fonament segur del saber que cercava: el criteri d’evidència i la demostració de l’existència de Déu perfecte i omnipotent aplicant aquest mateix criteri.

Les proves de Déu

- A les *Meditacions metafísiques* hi ha, per tant, 3 proves de l'existència de Déu: 2 a la 3a meditació i 1 a la 5a.
- 3a meditació: 2 proves *a posteriori* (per efectes de la natura divina)
- 5a meditació: 1 prova *a priori* (per consideració de la natura divina)
- Proves *a posteriori*: “Déu com a causa de la idea de Déu en mi” + “Déu com a causa de mi que tinc la idea de Déu”
- Prova *a priori* o versió cartesiana de l'*argument ontològic*: l'essència de Déu, en tant que ésser sobiranament perfecte, és inseparable de la seva existència. O sigui, no es pot pensar un ésser perfecte sense una perfecció possible, com ara la d'existir.

Conclusió de la 5a meditació

- Al final de la 5a meditació, ja hem aconseguit uns quants coneixements veritables:

Que hi ha un Déu, que és l'Ésser sobiranament perfecte, etern, immutable, omnipotent i omniscient, que no és enganyador.

Que totes les coses depenen, en l'existència, l'essència i la conservació, d'aquest Ésser superior.

Que tot el que el meu esperit pot concebre de manera clara i distinta, no pot deixar d'ésser veritable, car Déu és el garant de la veritat del coneixement humà.

Que per això podem arribar a construir ciències veritables i certes, i podem superar els errors de la ciència i la filosofia del passat.

La filosofia de Descartes és un cant a l'optimisme de les capacitats de la ment humana.

La Ciencia en tus manos

6a meditació

De l'existència de les coses materials i de la distinció real entre l'ànima i el cos de l'home

- La darrera meditació vol demostrar que existeixen coses materials fora del jo. Déu n'és la prova: “Car no hi ha dubte que Déu no tingui el poder de produir totes les coses que jo sóc capaç de concebre amb distinció; i no he jutjat mai que li fos impossible de fer alguna cosa, llevat de quan trobava contradicció a poder concebre-la bé.”
(165)
- Només cal distingir entre la facultat de la imaginació i la facultat de l'*enteniment*, la intel·lecció o concepció pura. La imaginació és el poder d'aplicar l'enteniment sense la contenció de l'esperit. Per això ens pot enganyar.

- A més, la imaginació “no és de cap manera necessària a la meva natura o essència, és a dir, a l’essència del meu esperit.” (166-167) Fa concebre com a existents coses que l’enteniment no pot demostrar com a existents. Per tant, no ens en podem refiar.
- Segons pas: podem treure una prova clara de l’existència de les coses corporals a partir dels sentits? De fet, les idees que rebem dels sentits són més vives que les fingides per la imaginació. Per això creiem que estan causades per les coses i que les coses són semblants a les idees que causen en nosaltres. Sembla, doncs, que la natura és la causa de totes les idees que tenim de les coses.

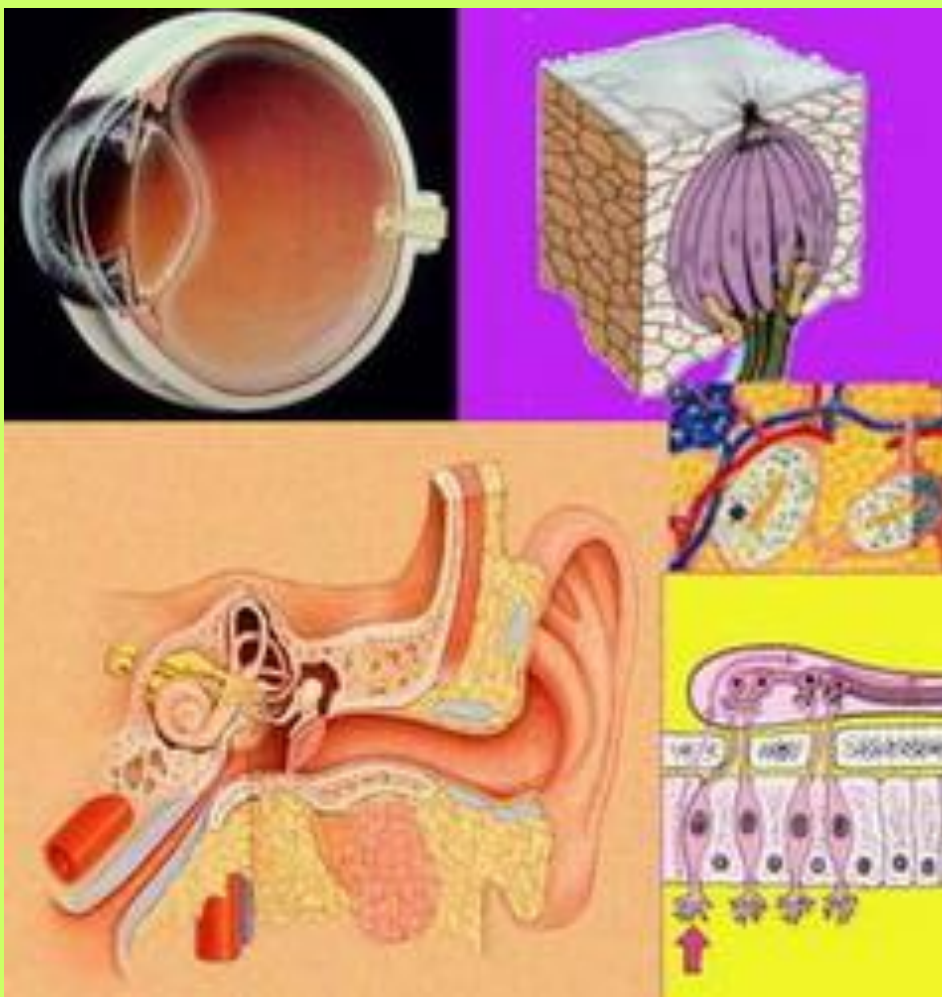
- “Però després moltes experiències han arruïnat a poc a poc tota la creença que havia afegit als sentits.” (170)
Sovint hem trobat l’error en els judicis sobre els sentits exteriors.
- “Car la natura em semblava portar-me a moltes coses de les quals la raó em separava, i així no creia que calgués confiar gaire en els ensenyaments d’aquesta natura.” (171)
- Per tant, cal cercar una postura moderada, assenyada: ni admetre tot el que els sentits semblen ensenyar-nos, ni posar en dubte tot el que diuen.
- El criteri per a discernir serà: “totes les coses que concebo clarament i distintament poden ésser produïdes per Déu” (172).

- “A més es troba en mi una certa facultat passiva de sentir, és a dir, de rebre i conèixer les idees de les coses sensibles” (173).
- “Aquestes idees em són representades sovint sense que jo hi contribueixi de cap manera, i fins i tot a desgrat meu” (173-174). Per tant, hi ha d’haver substàncies materials que en són la causa.
- Tanmateix, “aquesta percepció dels sentits és força obscura i confusa en moltes coses” (174). Per tant, només les idees de les coses que es troben en la Geometria són veritables.
- Jo mateix, que sóc una substància que pensa, estic unit, per disposició divina, molt estretament a un cos, a una substància material, que no pensa.

- Per tant: “el meu cos (o més aviat jo mateix tot sencer, en tant que sóc compost del cos i de l'ànima) pot rebre diverses comoditats i incomoditats dels altres cossos que l'envolten.” (176)
- L'esperit, doncs, és qui ha de jutjar tot el que percebem, examinant les idees adventícies acuradament i amb maduresa, car sovint els sentits són foscos, obscurs i confusos. La nostra natura corporal, tot i que és com una màquina, sovint ens enganya, car és finita i fal·lible.
- L'esperit o raó és el jutge del coneixement, car el jo és indivisible, com una cosa sola i sencera, sense parts, i és completament diferent del cos, que és extens, divisible i no pensa. Per això l'esperit és capaç de jutjar sobre totes les percepcions dels sentits.

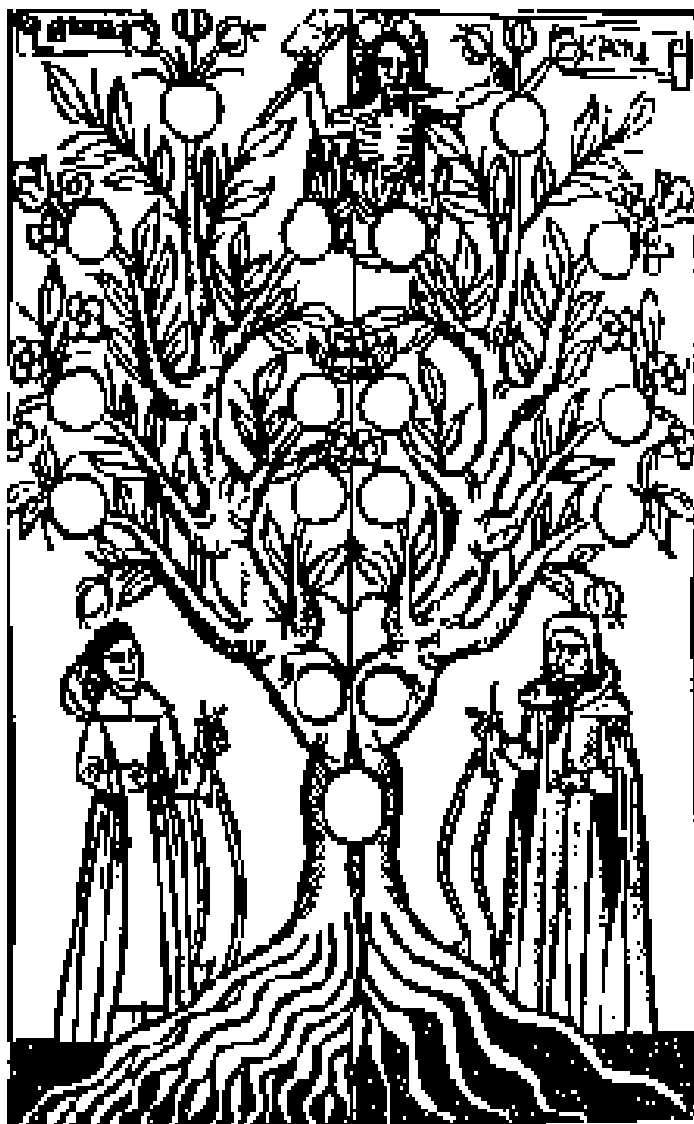
Conclusió de la 6a meditació

- Al final de les *Meditacions metafísiques*, la raó o esperit humà ha trobat la manera de tenir el control sobre totes les idees de la ment. Ara ja sap on i com pot trobar la veritat amb certesa: com que l'enteniment “ja ha descobert totes les causes dels meus errors, ja no cal que temi en endavant que es trobi falsedat en les coses que em són representades habitualment pels meus sentits. I haig de rebutjar tots els dubtes d'aquests dies passats com a hiperbòlics i ridículs” (185). Descartes ha arribat a la síntesi final del mètode: em puc refiar dels sentits en estat de vetlla perquè puc lligar les seves idees “amb el seguit de la resta de la meva vida” (186). Sovint ens equivoquem en coses particulars, però “del fet que Déu no és enganyador, se'n segueix necessàriament” (ib.) que podem confiar en la nostra raó, en la natura que Déu ens ha donat. Ara ja podem tenir un saber segur, fiable.

Conclusió del llibre

- Què són les *Meditacions metafísiques*?
- Una filosofia sobre el que pot conèixer l'ésser humà amb certesa i seguretat.
- Un intent de fonamentar totes les ciències en la metafísica (símil de l'arbre del saber).
- La proposta d'una metafísica molt diferent de la de l'edat mitjana i de l'antiguitat: el jo, tancat en si mateix, es converteix en la font de la veritat, i la veritat queda així reduïda a certesa, a la certesa que el subjecte troba en la seva consciència. Neix la filosofia moderna, la filosofia del subjecte que es converteix en el criteri de la veritat.
- Descartes encara manté la “hipòtesi” de Déu, però aviat es creurà que Déu no és necessari per a explicar el món des de l'home.

- *Arbre de sciència* (1296): El símbolo del árbol con sus raíces, tronco, ramas, etc., sustituye al mecanismo lógico-matemático y se convierte en vehículo de estructuración de los conocimientos de la época en función de los tres temas capitales del pensamiento humano: mundo, hombre y Dios.
- *Ars magna generalis ultima* (1306): Llull cree haber encontrado un método infalible para la adquisición del saber y para convencer a los no creyentes de la verdad de la fe cristiana. Su mecanismo lógico-matemático está al servicio de una finalidad doctrinal.